

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА:
ЗАРОДЖЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, СЬОГОДЕННЯ****Юрій ФІГУРНИЙ***orcid.org/0000-0002-6463-0920*

кандидат історичних наук,

завідувач відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті проаналізовано зародження, становлення, розвиток та сьогодення Науково-дослідного інституту українознавства. З'ясовано, що створення Інституту стало наслідком потужного відродження українознавства. Виявлено, що комуністи, проросійськи налаштовані політики, чиновники й громадські діячі протягом усього часу існування Інституту намагалися перешкодити його україноцентричній діяльності та реорганізувати. Обґрунтовано, що з відновленням Української держави в 1991 р. розпочався новий етап в історії національної гуманітаристики, що призвело до створення у 1992 р. Інституту як сучасної науково-дослідної та освітньої інституції. Виявлено, що у кінці ХХ – на початку ХХІ століття під керівництвом П. Кононенка Інститут активно сприяв українізації національного гуманітарного простору та посиленню національно-патріотичного виховання. Показано, що з червня 2013 р. по липень 2022 р. внаслідок непрофесійного адміністрування тогочасних керівників Інституту, неналежного його фінансування Міністерством заклад поступово втрачав авторитет серед науковців та освітян України, але, незважаючи на велику кількість проблем, продовжував виконувати планові фундаментальні й прикладні науково-дослідні роботи у несприятливих умовах російсько-українського протистояння. Обґрунтовано, що В. Чернець, який очолив НДІУ влітку 2022 р., за короткий час зумів кардинально перезавантажити його роботу: значно посилив кадровий потенціал, забезпечив стабільне фінансування, розширив сфери діяльності, створив 25 філій Інституту, що працюють виключно на волонтерських засадах, та повернув вченим-українознавцям впевненість у ці важкі воєнні часи. З'ясовано, що Інститут відіграє вагомую роль у формуванні національно-патріотичного світогляду громадян України як важливого чинника українського націє- та державотворення в умовах повномасштабної російської агресії, щорічно проводячи міжнародні та всеукраїнські учнівські й учительські конкурси з українознавчої проблематики, активно повертаючи в український етнокультурний і національний гуманітарний простір прізвища й напруження видатних українців, які були загарбані імперцями й рашистами.

Ключові слова: Україна; українці; українознавство; Науково-дослідний інститут українознавства; національно-патріотичне виховання.

**RESEARCH INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES:
ORIGIN, FORMATION, DEVELOPMENT, PRESENT DAYS****Yurii FIHURNYI**

Candidate of Historical Sciences,

Head of the Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article analyses the origin, formation, development, and present days of the Research Institute of Ukrainian Studies. It was found that the creation of the institute was the result of a powerful revival of Ukrainian studies. It was revealed that communists, pro-Russian politicians,

officials, and public figures tried to prevent its Ukrainian-centric activities and reorganise it throughout the existence of the Institute. It is substantiated that with the restoration of the Ukrainian state in 1991, a new stage in the history of national humanitarianism began, which led to the creation of the Institute as a modern research and educational institution in 1992. It was revealed that in the late 20th and early 21st centuries, under the leadership of P. Kononenko, the Institute actively contributed to the Ukrainization of the national humanitarian space and the strengthening of national-patriotic education. It is shown that from June 2013 to July 2022, as a result of the unprofessional administration of the Institute's managers at that time and its inadequate funding by the Ministry, the Institute gradually lost its authority among scientists and educators in Ukraine, but despite a large number of problems, it continued to perform planned fundamental and applied scientific and research works in the unfavourable conditions of the Russian-Ukrainian confrontation. It is well-founded that V. Chernets, who headed the Scientific Research Institute in the summer of 2022, managed to radically restart its work in a short time: significantly strengthened the personnel potential, ensured stable funding, expanded the spheres of activity, created 25 branches of the Institute that work exclusively on a volunteer basis, and restored the confidence of the scientists in Ukrainian studies in these difficult war times. It was found that the Institute plays an important role in the formation of the national-patriotic outlook of Ukrainian citizens as an important factor in Ukrainian nation- and state-building in the conditions of full-scale Russian aggression, annually holding international and all-Ukrainian student and teacher competitions on Ukrainian studies issues, actively returning to Ukrainian ethnocultural and the national humanitarian space of the names and achievements of prominent Ukrainians who were captured by the imperialists and rashists.

Key words: Ukraine; Ukrainians; Ukrainian studies; the Research Institute of Ukrainian Studies; national and patriotic education.

Постановка проблеми. Під час російсько-української війни, особливо після 24 лютого 2022 року, коли розпочалося повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, яким вищим керівництвом країни-агресорки було поставлене завдання остаточно ліквідувати Українську державу й цілковито знищити українську політичну націю, надзвичайно актуалізувалося питання згуртування українських громадян для захисту Батьківщини від агресивних дій загарбників. У консолідації українського суспільства, формуванні нової української політичної нації має вагомe значення українознавство як навчальна дисципліна, інтегративна наука та ідеологія держави. Також українознавство відіграє важливу роль у впровадженні національно-патріотичного виховання в освітній та гуманітарний простір

України, що в умовах повномасштабної російської агресії набуває не лише теоретичного, а й суто практичного значення.

Доленосні й страхітливі екзистенційні виклики багатовікового протистояння української демократії російській тиранії, з одного боку, є смертельним викликом для Української держави й українського громадянського суспільства, з другого – сприяє глобальній проукраїнській консолідації та інтенсифікує євроінтеграційні й євроатлантичні процеси і прагнення українців стати невід'ємною складовою європейської цивілізації та набути, врешті-решт, повноправного членства в Європейському Союзі й Північноатлантичному оборонному альянсі.

Затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2022 р.

№ 673 Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року є надзвичайно важливим кроком виконавчої влади для вироблення й реалізації загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання в Українській державі [8].

Задля її виконання є нагальна потреба у поєднанні зусиль української влади, громадянського суспільства та громадян. Українські наукові й освітні центри як осередки українськості мають стати важливими чинниками національно-патріотичного виховання громадян Української держави та сприяти впровадженню україноцентричних сенсів і наративів, у тому числі напрацювань та ідей Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України (далі – НДІУ), в гуманітарний простір України в умовах повномасштабної російсько-української гібридної війни. Оскільки українські наукові й освітні заклади є невід’ємною частиною національного гуманітарного простору, то вони мають і, зрештою, стануть осердям етнічної самобутності та національної ідентичності.

Аналіз джерел, останніх досліджень і публікацій. Характеризуючи фахові дослідження, у яких започатковано розв’язання цієї проблематики, ми можемо стверджувати, що системне вивчення зародження, становлення та функціонування НДІУ поки не стало комплексним об’єктом наукових розвідок. Разом з тим деякі важливі аспекти цієї проблеми вивчаються вченими. Зокрема, проблему осмислення ролі НДІУ та українознавства в українському державотворенні, націєтворенні та етнокультуротворенні розглядають у

своїх працях такі дослідники: С. Барабаш, Т. Бевз, Н. Безсмертна, А. Богущ, С. Бойко, О. Висовень, О. Газізова, П. Гай-Нижник, Б. Галайко, М. Грабовська, С. Грабовський, Р. Додонов, Л. Залізник, А. Зінченко, Н. Істоміна, С. Кагамлик, Я. Калакура, Л. Касян, Я. Конєва, П. Кононенко, Т. Кононенко, М. Кононенко, А. Кононенко, І. Краснодемська, В. Крисаченко, В. Кухар, Ю. Лебедева, Г. Лозко, Л. Мартинець, Т. Мінченко, Ю. Мушкетик, С. Наливайко, К. Настояця, Л. Отрошко, А. Павко, І. Пасемко, А. Погрібний, А. Пономаренко, Т. Присяжна, Л. Сорочук, В. Сніжко, Л. Токар, О. Трачук, Т. Усатенко, Є. Федоренко, Ю. Фігурний, О. Хоменко, А. Ціпко, В. Чернець, О. Чирков, Л. Чупрій, О. Шакурова (Лебедева), М. Шостак, О. Ярошинський та інші.

Незважаючи на чималий доробок, проблема вивчення, зародження, становлення та функціонування НДІУ залишається актуальною й потребує подальшого наукового опрацювання.

Джерельною базою нашого дослідження є особова справа П. Кононенка, яка зберігається у відділі кадрів НДІУ МОН України, та найвагоміші наукові, науково-публіцистичні й мемуарні праці, присвячені цій проблематиці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у системному аналізі зародження, становлення, розвитку та сьогодення НДІУ. **Завдання** дослідження: стисло охарактеризувати історіографію вивчення проблеми й джерельну базу; проаналізувати особливості зародження українознавчої інституції на початку 90-х років ХХ ст.; охарактеризувати становлення та розвиток НДІУ на зламі тисячоліть, спрямований на імплементацію

українознавства в українській етнокультурний простір; осмислити сучасний стан функціонування НДІУ; підбити підсумки.

Наукова новизна полягає у розробці актуальної проблематики, яка залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальших неупереджених студій.

Ця праця підготовлена в межах виконання прикладної науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Українознавство у впровадженні національно-патріотичного виховання в освітній та гуманітарний простір України в умовах війни», яка реалізується за рахунок державного бюджету в НДІУ. Вона запланована для виконання впродовж 2023–2024 рр. і виконується в НДІУ відповідно до напрямку планової роботи відділу української етнології.

Виклад основного матеріалу. Зародження, становлення та функціонування НДІУ тісно пов'язані з українознавством як системною навчальною дисципліною, комплексною інтегративною наукою та національною ідеологією Української держави.

Одним із перших у науковий обіг поняття «українознавство» ввів на початку 20-х років ХХ століття академік С. Єфремов, який у 1920 р. у Києві випустив у світ посібник – бібліографічний покажчик «Українознавство». Ще продовжується збройна боротьба українського народу за свою незалежність, але невтішний фінал все ближче і ближче. З превеликим жалем ми констатуємо той факт, що у період боротьби за українську державність 1917–1921 рр. переважав політичний, дипломатичний, економічний і військовий непрофесіоналізм, який у підсумку і призвів Україну до поразки [14, с. 244].

Проте, попри будь-які негаразди, життя продовжується, а боротьба за українську справу триває. Саме усвідомлення цього важливого етнонаціонального державотворчого процесу дає право Сергію Олександровичу в ті скрутні часи виголосити кредо молодії, але дуже необхідної науки про Україну: «Настає тверезої праці час, а для неї потрібно насамперед наукового зняряддя і тих тривких підвалин, що дає позитивне знання з усіх ділянок того, що в широкому розумінні складає науку про наш рідний край – українознавство» [2, с. 4].

Поразка Української революції та національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. дуже негативно вплинула на становлення молодії науки, точніше, вона була знищена у самому своєму зародку. Цьому посприяла й так звана «українізація» 20-х – початку 30-х років ХХ століття (це процес коренізації, який проводили більшовики щодо власної керівної партійної й господарчої номенклатури на теренах компактного проживання неросійських народів). Хоча вона спочатку надавала деякий поштовх щодо розвитку на українських землях т. зв. «УСРР/УРСР» освіти, науки й культури, проте через визначений зверху партійним керівництвом час українізація перетворилася чи, точніше, переродилася у хвилі сталінських репресій щодо радянської України та українців, які мешкали на її території. Яскравий приклад того – українські митці т. зв. «розстріляного відродження», а скільки було знищено освітян і науковців, про це важко писати, але треба, щоби ніколи не повторилися ці трагічні сторінки нашого минулого [13, с. 38].

Під час Другої світової війни (1939–1945) українці знову вели збройну

боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу. Бійці та старшини Української Повстанської Армії, підпільники Організації Українських Націоналістів (як мельниківці, так і бандерівці) жертовно відстоювали свої ідеали в цій кривавій борні. Хоча сталінська тоталітарна система завдала їм поразки, але не змогла здолати їх звитязний український дух! У той час, коли українські повстанці зі зброєю в руках воювали за Волю та Свободу, українські вчені, які змушені були емігрувати з рідної Батьківщини, розпочали свою не менш важку, але таку необхідну боротьбу за українську справу. Так, за межами України науковці-патріоти під керівництвом Володимира Кубійовича й Зиновія Кузелі розпочали видавати багатотомну «Енциклопедію Українознавства» [13, с. 39].

У передовій статті вони проголосили своє кредо: «Енциклопедія Українознавства» спирається на ті вічні ідеали, які лягли в основу нашого світогляду і нашої культури, підхід її базується на ідеалістично-християнських засадах і державницьких традиціях, і тому саме вона має науковий, об'єктивно цінний характер, подаючи найважливіші відомості з різних ділянок українознавства» [1, с. 5].

На десятиліття, а точніше, з кінця 40-х і майже до середини 90-х років ХХ століття саме «Енциклопедія Українознавства» стала тим життєдайним джерелом, з якого втамовували свою спрагу всі ті, хто хотів зрозуміти, усвідомити й осягнути Україну, українців та світове українство як цілісну геополітичну й геокультурну реальність ХХ століття. Надзвичайно праві редактори цієї важливої українознавчої праці, які наголосили: «Енциклопедія Українознавства» важлива і з погляду пропаганди українського

імені за кордоном. Зустріч із чужинцями спонукає кожного з нас інформувати їх про нашу країну; для цього потрібно іноді відсвіжувати свої знання. Крім того, поява «Енциклопедії Українознавства» – це до деякої міри справа нашого національного престижу, доказ нашої вартості перед культурним світом. Наразті, «Енциклопедія Українознавства» повинна безпосередньо інформувати чужинців про нашу країну» [1, с. 5].

З часом, коли тоталітарний монстр почав деградувати й розвалюватися зсередини, концептуальні ідеї українознавства почали активно пропагуватися і розвиватися українськими радянськими вченими ще в кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. за часів горбачовського СРСР, але реально втілилися в життя лише у незалежній Україні.

З відновленням Української держави у 1991 р. у житті вітчизняної науки розпочався новий період. Здавалося, зруйнована компартійна тоталітарна система, впала облуда з очей, розбиті імперські кайдани – працюйте та творіть в ім'я Української Самостійної Соборної Держави, в ім'я молоді української нації! Однак, на жаль, при владі залишилися представники старої еліти, які успішно оволоділи модерною риторикою і, швидко перефарбувавшись у національні кольори, розпочали побудову в Україні номенклатурно-корупційної олігархічної держави. Втрачені десятиліття, зубожіле населення, «прихватоване» народне господарство, поява купки багачів... Проте від цього дикого свавілля постраждали не тільки економіка, а й освіта та наука. Деякі з шанованих академіків і вчених, які на словах підтримували розвиток українського державотворчого процесу, реально його

саботували [13, с. 39].

Яскравий приклад того – розвиток українознавства взагалі та важка доля Інституту українознавства при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка (далі – КДУ). Так, ще 4 листопада 1991 р. була прийнята ухвала вченої ради КДУ «Про створення Інституту українознавства при Київському державному університеті». Зокрема, в ній зазначалося: «1. Вважати за доцільне створення Інституту українознавства при Київському державному університеті. 2. Доручити ректорату підготувати і видати відповідний наказ до 31 грудня 1991 р.» [5, с. 33].

На жаль, ця важлива ухвала в зазначений термін тогочасним ректором КДУ Віктором Скопенком не була виконана й відповідні накази видані не були. Лише в кінці січня 1992 р., згідно з наказом № 19 від 24 січня 1992 р. за підписом виконуючого обов'язки міністра Л. О. Каніщенка, в Києві почав діяти новий освітньо-науковий підрозділ «Інститут українознавства КДУ» під керівництвом директора П. Кононенка. Саме Петро Петрович став творцем нового наукового напрямку, модерної дослідницької школи, комплексного інноваційного знання, сучасної інтегративної науки – українознавства. Нелегкі йому дісталися і ноша, і доля – проте саме українознавство, на наше переконання, стало метою й сенсом життя та творчості академіка Академії наук вищої школи України, Української вільної академії наук (США), Міжнародної слов'янської академії, Української академії політичних наук, лауреата Міжнародної премії імені Й. Г. Гердера та премії імені Ярослава Мудрого, президента Міжнародної асоціації «Україна і світове українство», доктора філологічних наук,

професора, літературного критика, поета та прозаїка [13, с. 38].

Коли ж попри всі перешкоди на початку 1992 р. Інститут українознавства при КДУ був створений і, врешті-решт, реально запрацював, деякі консервативні сили не полишали надії на те, щоби з часом прикрити новостворений навчально-науковий заклад. Молода Українська держава тільки ставала на ноги й конче потребувала як політичної, економічної, так і освітянсько-наукової підтримки. Новостворений Інститут українознавства під керівництвом П. Кононенка розпочав наполегливо працювати над впровадженням новітніх українознавчих технологій у зміст національної освіти. Цьому посприяла і перша міжнародна конференція «Роль вищих навчальних закладів (інституцій) у розвитку українознавства», яка була проведена Інститутом у 1992 р. у місті Києві. Проте в часи правління другого президента України Леоніда Кучми, на жаль, модно стало спекулювати на патріотично-національній риторичі й при тому вести війну з тими українцями, які «*contra spem spero*» (без надії сподіваючись) жертвовно працювали в ім'я Української держави. Так, у другій половині 90-х років ХХ ст. за ініціативою ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка (далі – КНУ) В. Скопенка та декана філологічного факультету М. Наєнка було розгорнуто активну боротьбу з українознавством взагалі та з Інститутом українознавства КНУ зокрема. Проте П. Кононенко не тільки як директор Інституту, але і як порядна людина й фаховий вчений став на захист українознавства-українолюбства [13, с. 39–40].

У статті «Українознавство третього

тисячоліття» він пристрасно писав: «Однак царство «кривих дзеркал» нагадало: Україна й українство мають ще раз пройти дорогу випробувань, у тому числі й процес каяття та очищення: каяття за своє самовідступництво як аналога капітуляції і самознищення та очищення від монад психіки мікромалоросійства. Старий (зокрема, комуно-імперський) світ не хоче визнавати ні України як самостійної нації-держави, рівної іншим суверенним націям-державам, ні світового українства як цілісності, що творить матеріальну й духовну культуру і на терені Батьківщини, і ще в 64 країнах планети та є незамінною часткою цілісного вселюдства. Тому адепти того світу надривно вітійствують: «Обережно: українознавство!...» Українознавство не можна пускати ні в освіту, ні в державне будівництво, ні в саму науку, бо воно, мовляв, не визначилося навіть стосовно власного предмета (!?) і методу, а замість того, щоб обмежитися елементами етнографії та фольклору, крає- (довкілля) чи народознавства, претендує на цілісну наукову систему знань про Україну й зарубіжне українство... Ще раз переконуємось: українознавство неможливо абстрагувати від політики й філософії держави, інакше запанує не українолюбство, а українофобія, волевияв не творення суверенної України, а нищення її. І аналогічно: метод і методологія не синтезу здобутків усіх галузей наук, професіоналізму й патріотизму, вітчизняного й зарубіжного досвіду, сцієнтизму й етики, а підміни пізнання й розкриття істини, цілісного образу світового українства описом окремих його елементів, зведення наук про Україну до вже дискредитованих (але потрібних адептам старого світу) фальшивих ідеологем» [4,

с. 5–12].

Адміністрація Інституту разом із працівниками доклали чималих і послідовних зусиль для його збереження. Зрештою, ця боротьба увінчалася перемогою. 21 червня 2000 р. Кабінет Міністрів України видав Постанову за № 1003 «Про утворення Науково-дослідницького Інституту українознавства» за підписом прем'єр-міністра Віктора Ющенка. Зокрема, в ній зазначалося: «З метою організації та координації наукових досліджень з проблем українознавства, розроблення і впровадження новітніх технологій навчання та підготовки фахівців з українознавства Кабінет Міністрів України постановляє: 1. Прийняти пропозицію Міністерства освіти і науки та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, погоджену з Міністерством фінансів, Міністерством економіки, Міністерством юстиції та Київською міською адміністрацією, щодо утворення в м. Києві Науково-дослідницького Інституту українознавства на базі Інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що ліквідується. Установити, що Науково-дослідницький інститут українознавства перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки» [5, с. 73].

Вся ця гігантська й важка праця лягла на плечі П. Кононенка. Інший би не витримав – зламався й здався на милість переможцям, та тільки не він! Проявивши свої найкращі організаторські та управлінські якості, П. Кононенко став не тільки директором новоутвореної інституції, але й справжнім творцем сучасного науково-освітнього закладу, якого так потребувала Українська держава, тому що за Постановою Кабінету

Міністрів України від 21 червня 2000 року НДІУ МОН України було визначено чотири головні напрямки роботи: 1. Розробка історико-теоретичних, методологічних та практичних проблем українознавства; 2. Впровадження нових технологій; 3. Координація українознавчих досліджень; 4. Підготовка кадрів українознавців [5, с. 92].

З цією метою П. Кононенко в 2001 р. ініціював створення фахового періодичного видання з українознавчої тематики, доклавши до цього весь свій потужний організаторський досвід і непересічний талант вченого-українознавця. Так, Петро Петрович став головним редактором журналу «Українознавство», поклавши на свої плечі таку важку місію, як створення сучасного наукового, громадсько-політичного, культурно-мистецького, релігійно-філософського і педагогічного часопису, в якому би професійно досліджувалися місце і роль України та українців у часо-просторовому континуумі (інформаційному середовищі) на початку ХХІ ст. [13, с. 41].

Свою наукову і громадянську позицію вчений виклав у статті «Українознавство третього тисячоліття», яка відкрила число першого часопису, зокрема, він наголосив: «Журнал «Українознавство» виходить у світ на межі тисячоліть. На межі, що відділяє десятиліття бездержавності й рабства від доби великих надій та сподівань на відродження України як правової, демократичної, соборної, суверенної держави та на розквіт великої нації, призначеної самою Природою на здійснення тільки їй наперед визначеної високої загальнолюдської місії» [4, с. 4].

Також П. Кононенко накреслив редакційну політику щодо дослідження

концептуальних засад українознавства як цілісної та інтегративної системи наукових знань і навчальної дисципліни: «Журнал «Українознавство» є спадкоємцем не тільки однойменного вісника 90-х років ХХ ст., а й ЛНВ Наукового товариства імені Шевченка 90-х років ХІХ ст.: відповідно до предмета дослідження – Україна, світове українство, українознавство у їхній часопросторовій генезі, – він буде відбивати не лише синтез українознавчих наук у їхній універсальній цілісності та системності, а й українознавчі сфери буття та життєтворчості. Це означає, що будуть друкуватися матеріали фундаментальних досліджень і гіпотези, версії, полемічні трактати; напрацювання у сферах джерелознавства й археології, найхарактерніші набутки літератури і мистецтва; напрями практичного втілення українознавства в заклади виховання й освіти; плани, наслідки роботи вітчизняних і зарубіжних українознавчих центрів. Разом з цим наголосимо: розширення меж українознавчих публікацій – це веління часу, але й воно – не стільки мета, скільки засіб, один із шляхів до головної мети. Та мета – новий якісний рівень українознавства у всіх його сутностях і формах. З огляду на це особлива увага буде приділятися розробці історико-теоретичних, методологічних проблем... Маємо відштовхуватися від вимог ХХІ століття: науці – науковий метод. У світлі цієї вимоги маємо дослідити й висвітлити історію українознавства: у її корінні; вітчизняних і зарубіжних джерелах; у характерних рисах етапів і шкіл; бодай у найяскравіших постатях світочів українознавства – і на цій основі скристалізувати найголовніші принципи подальшого розвитку науки. Цілком зрозуміло, що найпершою

вимогою тут буде збір та аналіз джерел і документів» [4, с. 8].

Ставши фундатором модерного українознавства-українолюбства як цілісної, інтегративної та комплексної системи наукових знань про Україну, українців і світове українство в просторі та в часі, П. Кононенко продовжував неупинно розвивати і збагачувати теоретико-методологічні та історіософські засадничі принципи українознавчої парадигми. У кожній своїй статті, розвідці, книзі, монографії вчений намагається допомогти всім небайдужим читачам досягнути, усвідомити та зрозуміти місце й роль українознавства в поступальному цивілізаційному розвитку українського народу, що, врешті-решт, має допомогти утвердитися в глобалізаційному часопросторі третього тисячоліття як українцям, так і українознавству [13, с. 41].

Загалом у першому десятилітті XXI ст. НДІУ під керівництвом П. Кононенка успішно розвивався, збільшуючи свій кадровий та інтелектуальний потенціал. Це ж повною мірою стосується й українознавства як інтегративної науки про Україну й українців у світовому часопросторі. У цей час П. Кононенком та його однодумцями були оприлюднені десятки вагомих індивідуальних і колективних монографій, посібників, підручників, збірників тощо, сотні наукових, науково-публіцистичних і науково-популярних публікацій, тисячі виступів на поважних наукових форумах. Під орудою П. Кононенка побачили світ багато чисел журналу «Українознавство» та томів «Збірника наукових праць НДІУ». Також було проведено 10 міжнародних науково-практичних конференцій, серед них 4 міжнародних конгреси: «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в

Україні і світі» (Київ, 2005 р.); «Українська освіта у світовому просторі» (Київ, 2006 р., 2007 р., 2009 р.) [3, с. 168–248].

Підсумком такої продуктивної праці креативного директора та цілеспрямованих вчених-українознавців стало надання третім президентом України В. Ющенком у 2009 р. НДІУ статусу національного, що відкривало нові перспективи розвитку українознавства як науки, навчальної дисципліни й україноцентричного світогляду загалом та успішного функціонування НДІУ в національному гуманітарному просторі Української держави зокрема. Проте на початку 2010 р. відбулися чергові президентські вибори в Україні й на найвищий щабель виконавчої влади піднявся В. Янукович, який насамперед цікавився великими грошима й питанням збагачення сімейного клану Януковичів. Все інше не варте було його уваги, у тому числі українська культура, наука, освіта тощо, тому він віддав це все на повний відкуп своїм клевретам. Одним із таких був Д. Табачник, проросійський політик, вчений і громадський діяч. Цей таємний агент російської федеральної служби безпеки був в Україні активним провайдером «русского мира» [13, с. 42].

«Русский мир» – це непересічний культурницький проект, «де-юре» налаштований на збереження й розвиток російської мови й культури як у самій росії, так і в країнах так званого «ближнього зарубіжжя» (колишніх радянських республіках) та «далекого» (по всьому світу), а «де-факто» – неоміперська геополітична ідеологічна доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «великої історичної росії» у кордонах російської імперії на вершині її могутності у 1914 р. [12, с. 75].

Зокрема, Д. Табачник, який у 2002–2005, 2006–2007 роках займав посаду віце-прем'єр-міністра України, а в 2010–2014 рр. – міністра освіти і науки України, весь цей час активно впроваджував в Україні ідеологію і засадничі принципи «руського мира». Так, цей активний проросійський діяч зазначав: «...єдність слов'янського світу, збереження його самобутності, його успішної конкуренції зі світом німецьким безпосередньо залежить від сили і єдності російського світу – станового хребта слов'янства. При цьому, говорячи про російський світ, ми не повинні впадати в оману сучасної політології, яка намагається кожному штучному утворенню, що має офіційно визнані кордони, приписати наявність власної нації ... Насправді єдина велика російська нація, яка включає в себе великоросів, малоросів і білоросів, поки ще нікуди не зникла ... Не може бути сумніву в російськості сучасних українців. Сумніватися можна лише в російськості галичан, але в цьому плані можна сумніватися і в їх українськості...» [9, с. 305–306].

Як зазначають вчені-аналітики Національного інституту стратегічних досліджень, «особливе місце у зміцненні позицій російської мови та просуванні ідей РМ («руського мира». – Ю. Ф.) в Україні належить экс-міністру освіти і науки України Д. Табачнику, який в одному з інтерв'ю російській радіостанції «Эхо Москвы», зокрема, розповідав про свою вирішальну роль у забезпеченні друкування шкільних підручників російською мовою за кошти з державного бюджету України, розширенні обсягів вивчення російської літератури в українських школах, поверненні до практики проведення всеукраїнських шкільних олімпіад

з російської мови та літератури, а також про свою боротьбу з «опором націоналістів» у системі освіти» [11, с. 35].

Антиукраїнська діяльність Д. Табачника протягом цих років, зрештою, призвела до значного посилення позицій «руського мира» в Україні. Так, на запит «Тиждень.UA» Міністерство освіти і науки України відповіло, що із 19 тисяч 70 загальноосвітніх шкіл, що функціонують в Україні, викладання російською мовою здійснюється в 1 тисячі 256, зокрема, у 2012/2013 навчальному році із 225 тисяч 690 класів загальноосвітніх навчальних закладів українською мовою ведеться навчання у 191 тисячі 502 класах (84,9%), російською – у 31 тисячі 372 (13,9%). Найбільше шкіл із російською мовою навчання – в АР Крим (343), Донецькій (200) та Луганській (151) областях [10].

Д. Табачник, перебуваючи на посаді міністра і розуміючи важливість українознавства для розбудови української держави, нації, культури, освіти, науки тощо, розпочав з Інститутом та його керівником справжню війну. Головною метою цієї антиукраїнської боротьби було усунення П. Кононенка з посади директора Інституту, перепрофілювання Національного науково-дослідного інституту українознавства (далі – ННДІУ) та цілковите знищення українознавства у майбутньому. Д. Табачник цілеспрямовано й наполегливо виконував вказівки кремлівських ідеологів «руського мира», для яких українознавство становило реальну загрозу і його послаблення, а з часом і повна ліквідація були їм конче необхідні. Оскільки «руський мир» аж ніяк не може толерантно співіснувати з українознавством [13, с. 42–43].

5 січня 2011 року на сайті Кабінету

Міністрів з'явилося Розпорядження за № 4-р про підтримку ініціативи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про реорганізацію Національного науково-дослідного інституту українознавства шляхом його перетворення на ННДІ українознавства та всесвітньої історії». 10 березня цього ж року цю ініціативу підтримав і президент Янукович, підписавши указ № 277/2011. Указ мав дуже цікаве формулювання: «Підтримати пропозицію Кабінету Міністрів України щодо збереження статусу національного за Науково-дослідним інститутом українознавства та всесвітньої історії, що утворюється у зв'язку з реорганізацією Національного науково-дослідного інституту українознавства». [7].

Як зазначає журналістка Н. Позняк-Хоменко, у кінці березня 2011 р. до Інституту завітали члени «реорганізаційної комісії» на чолі з екс-проректором Академії МВС Анатолієм Чайковським, які насамперед вилучили печатку Інституту та установчі документи. На запитання Петра Петровича, які аспекти світової історії вивчатиме реорганізований інститут, Анатолій Степанович, представившись «головою ліквідаційної комісії», відповів, що це питання іще вивчатиметься, «можливо, це будуть питання всесвітньої історії, насамперед пов'язані зі знаходженням, діяльністю й іншими питаннями української діаспори», Н. Позняк-Хоменко зазначає, що Україна і світове українство – одна з провідних засад діяльності Інституту від моменту його створення [7].

У цій критичній ситуації, під час уже другої реорганізації Інституту, П. Кононенко зумів мобілізувати свої зв'язки у вищих ешелонах української влади та

за допомогою радниці президента Ганни Герман добився поновлення на посаді директора Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії (далі – ННДІУВІ) [13, с. 43].

2 серпня 2011 р. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (далі – МОНМС України) в особі першого заступника міністра Є. Суліми уклало контракт з П. Кононенком, що він приймається на посаду директора ННДІУВІ строком на 3 роки, з 3 серпня 2011 р. до 3 серпня 2014 р. [9, арк. 269].

Але Д. Табачник не був би Д. Табачником, щоб не підкласти під директорські повноваження міну уповільненої дії. Другим міністерським наказом на посаду заступника директора з широкими повноваженнями терміном на 5 років був призначений А. Чайковський. На представлення нової-старої адміністрації ННДІУВІ Д. Табачник не прибув. Ця місія була покладена на Є. Суліму. Під час своєї інавгураційної промови П. Кононенко критично висловився на адресу Д. Табачника та нового заступника А. Чайковського. Почувши такі слова на адресу свого шефа і протезе, Євген Миколайович перебив Петра Петровича й категорично заявив, що керівництво МОНМС України не дасть перетворити державний заклад у «сімейний бізнес Кононенків», і це є одним із головних завдань А. Чайковського. Так жорстко, на думку автора дослідження, привселюдно з П. Кононенком ще ніхто не говорив [13, с. 43].

Співіснування двох харизматичних особистостей у стінах одного закладу виявилось дуже вибухонебезпечним. П. Кононенко одразу ж почав всіяко обмежувати свого офіційного заступника,

не давав йому виконувати свої обов'язки тощо. На нашу думку, це була тактична помилка П. Кононенка, яка згодом привела його до стратегічної поразки. Замість того, щоб завантажити А. Чайковського величезною кількістю роботи, вимагати від нього «днювати і ночувати» у Міністерстві задля відстоювання інтересів ННДІУВІ, а при невиконанні завдань виносити йому догани й ставити питання перед МОНМС України про його профнепридатність, навколо особи А. Чайковського було створено ауру «мученика». Нагадаємо, що на той час колектив співробітників ННДІУВІ не був командою одностайних, а розділений чварами і суперечками на три частини, серед яких дві маленьких, одна – група підтримки П. Кононенка (до якої і належав автор статті), друга – А. Чайковського і третя – найбільша – так зване «болото», членам якого було абсолютно байдуже, хто перемає, бо їх «ця боротьба вже дістала», як сказав у приватній розмові автору один із її активістів [13, с. 43–44].

Д. Табачник, програвши П. Кононенку перший етап, продовжував активні дії супроти нього. Він протягом другої половини 2011 р. – першої половини 2013 р. направляв чиновників МОНМС для здійснення перевірок (планових і позапланових) діяльності ННДІУВІ загалом та його директора зокрема. Одна з таких комісій, яка діяла на підставі наказу МОНМС України від 26.09.2012 р. № 1052 у період з 26 по 28 вересня 2012 р., на підставі акта перевірки ННДІУВІ від 28.09.2012 р. та за порушення і невиконання пунктів 6, 6.2, 6.5, 6.7, 6.3, 7 та 8 контракту № 1-8 від 2 серпня 2011 р., укладеного між П. Кононенком та Міністерством, надала інформацію, яка

дала підстави тимчасово виконуючому обов'язки міністра Є. Сулімі оголосити догану П. Кононенку та попередити його, що у разі допущення у майбутньому його невиконання або неякісного виконання умов контракту Міністерством буде вжито заходів відповідно до законодавства України [6, арк. 276].

У свою чергу А. Чайковський активно виконував завдання Д. Табачника щодо дискредитації П. Кононенка в ННДІУВІ. Він використав цю напружену ситуацію, щоб паплюжити чесне ім'я П. Кононенка та сприяти погіршенню морального клімату у колективі Інституту. Анатолій Степанович щодня ходив на роботу, абсолютно нічого не робив, але через своїх прихильників-інформаторів знав про настрої колективу і всіляко їх роздмухував та чекав сприятливого моменту, щоб «вистрілити у спину» П. Кононенку. Незабаром цей момент настав. Петро Петрович полетів у Грузію і не проінформував належним чином про це чиновників МОНМС України. А. Чайковський про це дізнався і повідомив представників Міністерства. Ті у свою чергу прийшли до Інституту і зафіксували відсутність П. Кононенка на робочому місці та написали другу догану. Далі Д. Табачник у боротьбу з П. Кононенком залучив своїх друзів з Міністерства внутрішніх справ, Генеральної прокуратури, Служби безпеки України та почав шантажувати Петра Петровича відкриттям проти нього низки кримінальних справ. Внаслідок цієї масованої атаки з усіх боків у кінці травня 2013 р. Петро Петрович змушений був написати заяву про звільнення. 31 травня 2013 р., у день народження П. Кононенка, вчені-українознавці дізналися про те, що він написав власноруч заяву про звільнення з посади

очільника Інституту [13, с. 44].

4 червня 2013 р. міністр МОН України Д. Табачник підписав наказ № 200-к про звільнення П. П. Кононенка, згідно з яким було розірвано контракт з ним від 02.08.2011 р. № 1-8 та звільнено його з посади директора ННДІУВІ 04.06.2013 р. [6, арк. 279].

У свою чергу заступник директора А. С. Чайковський видав власний наказ № 42 від 04.06.2013 р., згідно з яким П. П. Кононенка звільнили з посади директора цього ж дня за власним бажанням [6, арк. 280].

Далі була судова тяганина, відкриття кримінальних справ, зініційованих де-факто Д. Табачником, та очорнення чесного ім'я П. Кононенка. Все це не дало здоров'я Петру Петровичу, тому він змушений був довгий час перебувати у медичних закладах, але попри все впорався, показав свій бійцівський характер і з честю вийшов переможцем з цієї брудної кампанії із знеславлення його особистості. Зрештою, українські судді за браком доказів змушені були закрити всі кримінальні справи проти П. Кононенка [13, с. 44].

Проте лише трохи більше року ставленнику патентованого міністра-українофоба вдалося покерувати Інститутом. Розпочалася Українська національна революція початку XXI ст., вчені-українознавці доклали чималих зусиль для усунення А. Чайковського з посади директора ННДІУВІ. На жаль, тогочасний міністр МОН С. Квіт використав цей момент для проведення третьої реорганізації Інституту. Сергій Миронович позбавив його статусу національного, а замість легітимних виборів нового директора призначив на цю посаду, за його словами, оприлюдненими у розмові з

автором дослідження, «молодого й перспективного патріота-історика зі Львова, який поверне Інституту повагу в українській науці й освіті».

За час керівництва НДІУ Богданом Галайком (2014–2018) Інститут стрімко втрачав свій авторитет (поступово перетворюючись у науково-освітнянську філію «Свободи»), кадри (зокрема, було звільнено «за власним бажанням» знаного в Україні й світі філософа Валентина Крисаченка) та власне реноме. Врешті-решт, Богдан Галайко, розпочавши жорстке протистояння з первинною профспілковою організацією НДІУ (оскільки Інститут хронічно недофінансовувався МОН, співробітники з трудовою книжкою працювали на 0,75, 0,5 і навіть на 0,25 посадових окладів, тоді як у директора, його заступника, завідувачки відділу кадрів і бухгалтерії були повні ставки з преміями, профком вимагав від адміністрації не «почивати на лаврах», а шукати додаткове фінансування), не добувши цілий рік на посаді директора, розірвав п'ятирічний контракт з МОН і звільнився у грудні 2018 р.

2019 рік минув для НДІУ під керівництвом тимчасово виконуючих обов'язки директора. З січня по червень 2019 р. Інститутом спочатку покерував заступник директора Віталій Терлецький, але оскільки він проводив збанкрутілу політику свого попередника Богдана Галайка «економії фінансів за рахунок працівників» та конфронтації з первинною профспілковою організацією НДІУ, то дуже швидко позбавився статусної посади.

Його наступником став Сергій Наливайко, який до того працював на посаді старшого наукового співробітника у відділі української етнології. Сергія Степановича поважали в Інституті за його

виваженість, доброзичливість і фаховість, тому саме за клопотанням колективу й профспілки МОН спочатку призначило його тимчасово виконуючим обов'язки директора, а після легітимних виборів, де він був єдиним кандидатом і здобув упевнену перемогу, підписало з ним п'ятирічний контракт і довірило посаду директора НДІУ.

Для об'єктивності треба відзначити, що 2020, 2021 і 2022 роки були дуже важкими для України. Спочатку коронавірусна пандемія, а згодом повномасштабне вторгнення збройних сил російської федерації в Україну. Проте навіть у цих надскладних умовах НДІУ працював і виконував науково-дослідні роботи, проводив міжнародні конкурси з українознавства для учнів 8–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, організовував міжнародні та всеукраїнські наукові форуми тощо. Сергій Наливайко влітку 2022 р. склав свої директорські повноваження і як багатодітний батько поїхав до родини у Німеччину.

28.07.2022 року наказом міністра МОН Сергія Шкарлета виконуючим обов'язки директора НДІУ був призначений доктор філософії, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки Василь Чернець. За досить короткий час він знайшов порозуміння з колективом НДІУ і профспілковим комітетом первинної профспілкової організації. Василь Гнатович створив план з порятунку НДІУ й успішно розпочав його реалізовувати. З 1 січня 2023 року всі наукові працівники НДІУ почали працювати на повний посадовий оклад й успішно виконували 4 фундаментальні та 4 прикладні науково-дослідні роботи. Завдяки цим позитивним тенденціям первинна профспілк

організація НДІУ виступила ініціатором звернення до керівництва МОН щодо виборів очільника НДІУ. Після отримання відповідного наказу була проведена виборча кампанія, і 6 квітня 2023 року Василь Чернець майже одностайно був обраний директором НДІУ, а вже 14 квітня новопризначений Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий легітимізував волю наукових працівників НДІУ, підписавши з ним контракт на 5 років, а саме з 18 квітня 2023 року по 17 квітня 2028 року.

Використовуючи свої попередні напрацювання та великий управлінський досвід, Василь Чернець розпочав системне відновлення наукового й освітнього потенціалу Інституту. Основним видом наукової діяльності НДІУ під керівництвом Василя Гнатовича є здійснення фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт, присвячених вузловим проблемам українознавства та вітчизняної гуманітаристики й спрямованих на розв'язання найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку громадянського суспільства й Української держави.

Під час російсько-української війни великого значення набуває підтримка України демократичними країнами й створення у цих державах потужних груп підтримки, у тому числі за допомогою численної української діаспори. Для налагодження взаємовигідних зв'язків з осередками української діаспори В. Чернець ініціював створення зарубіжних філій НДІУ, що працюють виключно на волонтерських засадах. Наразі Інститут

має 25 філій, які успішно допомагають консолідувати допомогу Україні, спрямовану на протидію російській агресії.

Враховуючи величезний потенціал українознавства у посиленні національно-патріотичного виховання української молоді, що є дуже важливим під час повномасштабної російської агресії, Василь Гнатівич виступив ініціатором повернення українознавства як навчальної дисципліни в освітньо-навчальний процес Української держави.

На нашу думку, саме українознавство допомагає комплексно пізнати походження українського народу, осмислити тернистий шлях його державотворення, досягнути сучасні проблеми й перспективи подальшого розвитку; підвищити роль і значення української мови як національної цінності, важливого засобу міжнаціонального спілкування та вагомого чинника національної самобутності; подолати постколоніальні та посттоталітарні деструктивні наслідки у свідомості населення України; популяризувати та зберегти культурну спадщину та культурні цінності України; сприяти утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання; подолати мовно-культурну меншовагартісність українців; підвищувати достатній рівень знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України; актуалізувати активну участь громадян в освітянській, науковій, управлінській діяльності через призму державотворення та піднесення престижу України на світовому рівні [8].

Вчені-українознавці звернулися з проханням до Міністерства освіти і науки з проханням ініціювати клопотання до Кабінету Міністрів України надати

НДІУ МОН України статус координаційного центру зі зв'язків з українською діаспорою. Це допоможе НДІУ активно проводити інформаційно-просвітницьку роботу з метою донесення до громадян України, що тимчасово проживають за її межами, закордонних українців змісту й сутності українських етнокультурних, суспільно-державних і національних цінностей, поглиблювати співпрацю з представниками закордонних українців у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо збереження і популяризації української історії, державотворення, націєтворення, мови, культури, а також формування національної ідентичності. Також є нагальна потреба підготувати Державну програму співпраці із закордонними українцями, оскільки попередня завершилася ще у 2020 р., а у цій новій Програмі надати НДІУ МОН України статус координаційного центру по зв'язках з українською діаспорою щодо виконання Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Також В. Чернець ініціював поновлення в НДІУ аспірантури. З літа 2023 року була відновлена діяльність освітньо-наукової програми «Історія та археологія» третього рівня вищої освіти (доктор філософії) за спеціальністю 032 Історія та археологія, а вже восени того ж року здійснено перший набір і 15 бажуючих за позабюджетні кошти розпочали своє навчання в аспірантурі НДІУ. У 2024 р. готується відкриття в НДІУ докторантури.

За активною участю Василя Чернеця при НДІУ розпочав діяльність Центр підвищення кваліфікації діячів культури й мистецтв України. Розуміючи велике

значення для вчених якісного, динамічного і повноцінного оприлюднення їх інтелектуальних напрацювань, В. Чернець ініціював створення в НДІУ наукового видавництва «Українознавство» та нового наукового часопису «Вісник Науково-дослідного інституту українознавства». У грудні 2023 р. побачив світ перший номер, а наразі ведеться успішна робота над наступним числом дуже потрібного українознавчого видання.

У цей час піднесення й розбудови НДІУ 6 грудня 2023 р. до Інституту надійшов лист «Про реорганізацію Науково-дослідного інституту українознавства» № 1/19265-23 за підписом заступника міністра Дениса Курбатова. Згідно з розпорядженням Міністерства освіти і науки України має відбутися реорганізація НДІУ шляхом приєднання до Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Оскільки ця вже четверта реорганізація може остаточно знищити Інститут, вчені-українознавці активно стали на його захист. У четвер, 21 грудня 2023 р., після шести днів пікетування вченими-українознавцями НДІУ головної будівлі (Берестейський проспект, 10) МОН відбулася довгоочікувана зустріч делегації науковців з міністром Оксеном Лісовим. На ній були присутні: Міністр освіти і науки України Оксен Лісовий та два заступники – Михайло Винницький та Денис Курбатов. Делегацію НДІУ очолив його директор – доктор філософії, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки Василь Чернець. Разом з ним до МОН прибули: доктор філософських наук, професор, завідувач відділу військово-патріотичного виховання НДІУ Валентин Крисаченко; доктор філософських наук,

професор, завідувач відділу культурології НДІУ Володимир Ятченко; кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ, голова первинної профспілкової організації НДІУ Юрій Фігурний; кандидат історичних наук, вчений секретар НДІУ Юлія Лебедева; кандидат філологічних наук, завідувач відділу аспірантури й докторантури НДІУ Людмила Сорочук; науковий співробітник відділу філології НДІУ Юліана Шинкарик. Зустріч розпочалася о 15.30 і тривала понад дві години загалом у конструктивному руслі. Головними промовцями виступили Оксен Лісовий та Василь Чернець, проте й інші учасники активно долучалися до виваженої, а іноді й дуже гострої дискусії.

На емоційні закиди очільників МОН щодо неефективності й слабкої результативності НДІУ Василь Чернець спокійно відповів, що Науково-дослідний інститут українознавства є успішною інституцією, про це свідчать його реальні здобутки. А саме: НДІУ за результатами державної атестації, проведеної 23 травня 2023 року, визначається таким, що пройшов державну атестацію на три роки, за її підсумками наукову установу віднесено до II класифікаційної групи, по-перше. По-друге, 30 червня 2023 року Інститут як одну з кращих установ внесено до Державного реєстру наукових інституцій, яким надається підтримка держави.

По закінченні зустрічі Оксен Лісовий дав вченим-українознавцям тиждень на роздуми, щоби остаточно вирішити, до кого приєднатися. На це директор НДІУ Василь Чернець відповів, що за цей тиждень він спільно з фахівцями-юристами опрацює пропозиції МОН, а також дочекається відповіді з Кабінету Міністрів

України на звернення колективу, який справедливо вважає, що фактичне знищення НДІУ в умовах війни – це антидержавницький крок і реально грає на руку ворогові.

Для зупинення незаконної реорганізації НДІУ поважні інституції, шановані в Україні та за її межами науковці, освітяни, громадські й культурні діячі та політики розпочали всеукраїнську підтримку Інституту й направили до керівництва МОН низку листів з проханням не перешкоджати вченим-українознавцям, а сприяти їм у науковій та освітній праці.

Ми вважаємо, що НДІУ є важливою науковою й освітньою інституцією, головним завданням якої є розвиток системних українознавчих знань про Україну, українців і світове українство у просторі й часі та їх комплексне поширення в гуманітарному просторі Української держави та поза її межами, на всіх континентах планети Земля.

Ми переконані, що українознавство не тільки є інтегративною, цілісною наукою про Україну, українців та світове українство в цивілізаційному часопросторі, не лише важливою навчальною дисципліною, яка формує в учнів, студентів, учителів і викладачів комплексне уявлення про минуле, сьогодення й майбуття Батьківщини, воно також має стати потужною національною ідеологією, міцним ідеологічним стрижнем Української держави, української політичної нації і кожного свідомого українця. Вся багатовікова історія українського народу свідчить, що, тільки маючи власну державу, він може неперервно розвиватися в просторі і часі, впевнено реалізуючи себе як етнокультурний цивілізаційний комплекс. Разом з тим

однією з основних засад державності є національна ідеологія. Вона і тільки вона має бути тією об'єднавчою силою, яка в змозі згуртувати український народ і успішно протидіяти будь-яким викликам і загрозам. Одним із важливих, якщо не головним, чинників ідеологічного наступу на внутрішньовітчизняне і зовнішньосвітове поле діяльності може і має стати українознавство. Нам, вченим-українознавцям, опоненти можуть закинути, що ми замість більшовицько-комуністичної ідеології хочемо насильно насадити іншу, так звану українознавчу. Проте всім відомо, що навколишній світ, чи то фізичний, чи то цивілізаційний, ніколи не терпить порожнечі. Якщо українознавство по праву не опанує ідеологічної ніші сучасного вітчизняного соціуму, то її опанують інші концепції і реалії, а саме: сепаратизм, глобалізм, космополітизм (у найгіршому розумінні його значення), малоросійство (плазування перед так званим «старшим братом» з росії, який невиліковно хворий на імперськість), корупціонізм, клановість тощо. Купка олігархів-можновладців багатіє і жирує, а більшість пересічних громадян існує та животіє. Хіба про таку незалежність мріяли вони в 1991 році? Ні! Хіба за таку Українську державу кінця ХХ – початку ХХІ століття гинули герої-українці в 1917–1921 рр., 1942–1952 рр., 2014–2024 рр.? Ні! Не треба знищувати «реорганізовувати» НДІУ і боятися українознавства, не треба з ним затято боротися, як це роблять деякі державні службовці й науковці. Треба лише допомогти йому впевнено спертися на ноги та зайняти своє місце в українському суспільстві та у національному гуманітарному просторі.

Отже, українознавство як

державницька ідеологія має на меті не розколоти і так пошматований на різні політичні та регіональні угруповання вітчизняний соціум, а стати міцним підґрунтям, завдяки якому завершиться процес становлення громадянського суспільства й української політичної нації, розбудова демократичної, правової, високотехнологічної, сильної і заможної національної держави, а Україна здобуде перемогу в російсько-українській війні. Лише власна національна держава, і тільки вона, дасть змогу всебічно розвиватися індивідууму-особистості зокрема і українському народу загалом, тим самим збагативши політичне, економічне, культурне і мілітарне надбання світової людської цивілізації.

Висновки. Здійснивши системний аналіз зародження, становлення та функціонування НДІУ як важливого чинника українського націє- та державотворення, ми дійшли таких висновків.

По-перше, розглянувши історію заснування та головні етапи, які пройшов у своєму становленні й розвитку цей науково-дослідний та освітній заклад, виявлено, що комуністи, проросійськи налаштовані політики, консервативні чиновники й громадські діячі намагалися першкодити його україноцентричній діяльності та перепрофілювати Інститут.

По-друге, з відновленням Української держави в 1991 р. розпочався новий етап в історії національної гуманітаристики, що призвело до створення у 1992 р. НДІУ як сучасної науково-дослідної та освітньої інституції.

По-третє, у кінці ХХ – на початку ХХІ століття під керівництвом Петра Кононенка НДІУ активно сприяв українізації національного гуманітарного простору та посиленню

національно-патріотичного виховання.

По-четверте, з червня 2013 р. по липень 2022 р. внаслідок непрофесійного адміністрування тогочасних керівників Інституту, неналежного його фінансування Міністерством НДІУ поступово втрачав авторитет серед науковців та освітян України, але, незважаючи на велику кількість проблем, продовжував виконувати планові фундаментальні й прикладні науково-дослідні роботи у несприятливих умовах російсько-українського протистояння.

По-п'яте, Василь Чернець, який очолив НДІУ влітку 2022 р., за короткий час зумів кардинально перезавантажити його роботу: значно посилив кадровий потенціал, забезпечив стабільне фінансування, розширив сфери діяльності, створив 25 зарубіжних філій Інституту, що працюють виключно на волонтерських засадах, та повернув вченим-українознавцям впевненість у ці важкі воєнні часи.

По-шосте, НДІУ відіграє вагомую роль у формуванні національно-патріотичного світогляду громадян України як важливого чинника українського націє- та державотворення в умовах повномасштабної російської агресії, щорічно проводячи міжнародні та всеукраїнські учнівські й вчительські конкурси з українознавчої проблематики, активно повертаючи в український етнокультурний і національний гуманітарний простір прізвища й напрацювання видатних українців, які були загарбані імперцями й рашистами.

По-сьоме, перспективи подальшої діяльності НДІУ під час російсько-українського збройного протистояння спрямовані на потужний інноваційний розвиток, послідовну українізацію

національного гуманітарного простору, взаємовигідну співпрацю з провідними вітчизняними, європейськими й світовими науково-освітніми та культурно-мистецькими центрами, збереження української культурної спадщини, формування національно-патріотичної еліти, згуртування громадян України супроти спроб рашистів та їх проксі розчленувати та ліквідувати Українську державу, знищити українську ідентичність та українську націю й силоміць нав'язати українському громадянському суспільству російську великодержавність, «русский мир», «рашизм», російську мову, російську культуру, російськість тощо; все це посприяє формуванню нової української політичної нації, глобальній проукраїнській консолідації та інтенсифікує євроінтеграційні й євроатлантичні процеси і прагнення українців стати невід'ємною складовою європейської цивілізації.

Оскільки НДІУ є важливою частиною українського гуманітарного простору, потужним сектором національної науки та освіти й вагомим елементом національно-патріотичного виховання, то в умовах повномасштабної російської агресії вивчення проблеми осмислення його ролі в українському націє- та державотворенні потребує подальшого системного опрацювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія Українознавства: в 2 т. / під ред. В. Кубійовича, З. Кузелі. Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. Т. 1. С. 5.
2. Єфремов С. Українознавство. Київ, 1920. 24 с.
3. Інформаційно-аналітичний бюлетень XX ювілейної Міжнародної конференції «Українознавство та всесвітня історія: теоретико-методологічні засади наукових парадигм» (25–26 жовтня 2011 р., м. Київ, ННДІУВІ) / автор-упорядник Фігурний Ю. С. Київ: ННДІУВІ, 2012. 296 с.
4. Кононенко П. П. Українознавство III тисячоліття. *Українознавство*. 2001. Ч. 1. С. 5–12.
5. Науково-дослідний інститут українознавства. Довідник до 10-річчя діяльності / упорядник і науковий редактор Токар Л. К. Київ, 2002. 160 с.
6. Особова справа працівників, звільнених у 2013 р. Кононенко Петро Петрович. Фонд № 11. Опис № 1. Справа № 100. На 282 аркушах. Зберігати постійно. ННДІУ та всесвітньої історії. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту.
7. Позняк-Хоменко Н. Чому Табачник залишив Інститут українознавства без фінансування? URL: <https://www.unian.ua/education/596647-chomu-tabachnik-zalishiv-institut-ukrajinoznavstva-bez-finansuvannya.html> (дата звернення: 11.02.2024).
8. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyicilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-Kabinetu-Ministriv-Ukraini> (дата звернення: 11.02.2024).
9. Табачник Д. В. Oriental lux: Заметки по поводу славянского единства. *Размышления. Публицистика 2006–2009 годов*. Харьков: Фолио, 2010. С. 301–308.
10. У Табачника запевняють, що у Києві лише у семи школах навчають російською. *Тиждень.UA*. 2013. 5 квітня. URL: <http://tyzhden.ua/News/76519> (дата звернення: 11.02.2024).
11. Україна та проект «русского мира»: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, В. М. Яблонський, В. В. Токман [та ін.]; за ред. В. М. Яблонського та С. І. Здіорука. Київ: НІСД, 2014. 80 с.
12. Фігурний Ю. Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 72–88.

13. Фігурний Ю. Петро Кононенко – творець сучасного українознавства. *Фундатор модерного українознавства-українолюбства*. Київ, 2021. С. 35–46.

14. Фігурний Ю. С. Історичні витоки українського лицарства: нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військове мистецтво в українознавчому вимірі. Київ, 2004. 308 с.

REFERENCES

1. KUBIIOVYCH, V., KUZELI, Z., eds. (1949). *Encyclopaedia of Ukrainian Studies*: In 2 Vol. Munich; New York., Vol.1, pp. 5. [in Ukr.]

2. YEFREMOV, S. (1920). *Ukrainian Studies*. Kyiv, 24 p. [in Ukr.]

3. FIHURNYI, Yu., ed. (2012). *Informational and Analytical Bulletin of the 20th Anniversary International Conference "Ukrainian Studies and World History: Theoretical and Methodological Foundations of Scientific Paradigms"* (October 25-26, 2011, Kyiv, NRIUSWH). Kyiv: NRIUSWH, 296 p. [in Ukr.]

4. KONONENKO, P. (2001). Ukrainian Studies of the 3rd Millennium. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies). Part 1, pp. 5-12. [in Ukr.]

5. TOKAR, L., ed., comp. (2002). *Research Institute of Ukrainian Studies. Guide to the 10th Anniversary of Activity*. Kyiv, 160 p. [in Ukr.]

6. KONONENKO, P. (2013). *Personal File of Employees Dismissed in 2013. Petro Petrovych Kononenko*. Fund No. 11. Desc. No. 1. Case No. 100. On 282 p. Keep Permanently. NRIUSWH and World History. Ministry of Education, Science and Youth and Sports. [in Ukr.]

7. POZNIAK-KHOMENKO, N. (2011). *Why did Tabachnyk Leave the Institute of Ukrainian Studies without Funding?* [online] Available at: URL: <https://www.unian.ua/>

[education/596647-chomu-tabachnik-zalishiv-institut-ukrajinoznastva-bez-finansuvannya.html](https://www.unian.ua/education/596647-chomu-tabachnik-zalishiv-institut-ukrajinoznastva-bez-finansuvannya.html) [Accessed 11 February 2024]. [in Ukr.]

8. *On the Approval of the State Targeted Social Program of National and Patriotic Education for the Period until 2025 and Amendments to some Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine*. [online] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyicilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-i300621-673> [Accessed 11 February 2024]. [in Ukr.]

9. TABACHNYK, D. (2010). Oriental Lux: Notes on Slavic Unity Thought. *Journalism 2006 - 2009*. Kharkov: Folio, pp. 301–308. [in Rus.]

10. Tabachnyk Assures that Russian is Taught in Only Seven Schools in Kyiv. (2013). *Week.UA*. April 5. [online] Available at: <http://tyzhden.ua/News/76519> [Accessed 11 February 2024]. [in Ukr.]

11. YABLONSKYI, V., ZDIORUK, S., ed. (2014). *Ukraine and the "Russian World" Project*. Kyiv: NISS, 80 p. [in Ukr.]

12. FIHURNYI, Yu. (2021). The Doctrine of "Russian World" as a Political Ideology of Russia's Aggression against Ukraine. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies). No. 4 (81), pp. 72–88. [in Ukr.]

13. FIHURNYI, Yu. (2021). Petro Kononenko - the Creator of Modern Ukrainian Studies. *The Founder of Modern Ukrainian Studies - Ukrainian Loving*. Kyiv, pp.35–46. [in Ukr.]

14. FIHURNYI, Yu. (2004). *Historical Origins of Ukrainian Chivalry: Essays on the Origin and Development of Cossack Traditional Culture and National Military Art in the Ukrainian Studies Dimension*. Kyiv, 308 p. [in Ukr.]